

Babos Sándor¹

Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági tevékenység során 1.

*Restriction of Fundamental Rights
during National Security Activities I.*

Az első demokratikus államok megalakulása óta kérdésként vetődik fel, hogy az állam hogyan és milyen mélységben korlátozhatja az alapvető jogokat. Napjainkban a számtalan terroristacselekmény és titkosszolgálati botrány közepette e kérdés reneszánszát éli. A szerző kísérletet tesz az e szolgálatokra ható alapvető jogi kérdések ismertetésére, egyúttal igyekszik megvilágítani a jog- és az államtudomány közötti kapcsolat hatásait is.

Kulcsszavak: *alapvető jogok, nemzetbiztonság*

From the establishment of the first democratic countries there have always been arguments about how and in what depths the state can restrict the fundamental rights. Nowadays, amidst the numerous terrorist activities and scandals that affect the national security services around the world, the question itself lives its renaissance. The author tries to introduce some aspects of the fundamental rights that have relevant impact on these services while also tries to highlight the connection between the jurisprudence and the political science.

Keywords: *fundamental right, national security*

¹ Babos Sándor, doktorandusz, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: sandor.babos@mil.hu, ORCID: 0000-0002-8073-3786

1. Bevezetés

Napjainkban egyre nagyobb figyelem összpontosul arra, hogy az állam miként és milyen mértékben avatkozik be az állampolgárok életébe, azt jogosan és indokoltan, ezeken túlmenően pedig az elérni kívánt céllal – a biztonsággal – arányosan teszi-e.

A terrorfenyegetettség mértékének napjainkban tapasztalható ugrásszerű növekedésével, az újonnan megerősödő Oroszország és a feltörekvő Kína aktivizálódásával, az instabil államok továbbra is fenyegető jelenlétével, valamint a nemzeteken átívelő tömeges lehallgatási és adatszerzési botrányok nyilvánosságra kerülésével egyre nagyobb figyelem övezi a nemzetbiztonsági szolgálatokat is, amelyek immár nemcsak egy szűk, szakértőnek is nevezhető réteg érdeklődésének középpontjában állnak, hanem minden olyan emberének, akit ezek bármilyen összefüggésben vélt vagy valós módon érinthetnek. Civilizációnkban márpedig nem igen találunk olyan személyt, aki ne ilyen lenne, hiszen nincs olyan, aki ne jelenne meg nyilvános helyen, ne rendelkezne mobiltelefonnal vagy számítástechnikai eszközzel, így pedig ne válhatna – hacsak elméletben is – egy titokban végrehajtott adatszerzés alanyává. A magánéletünkbe történő beavatkozástól való félelem napjainkban nem annak valóságos tartalmától, mindinkább magától a technikai lehetőségektől függ, így tehát attól, hogy elméletileg végre lehet hajtani, és az állampolgárok tudnak is e lehetőségről. A hírek és a különböző interaktív internetes tartalmak – főként blogok és fórumok – csak tovább fokozzák az e téma iránti közérdeklődést, és aktívan formálják a közvélekedést. A titokban végrehajtott információgyűjtés céljának elérésére nézve mindezt tekinthetjük egyfajta veszélyforrásnak is, hiszen a nemzetbiztonsági szféra tipikusan az a közeg, amelyet csak a már bent lévők ismernek a maga valójában, a félinformációkból és a feltételezésekből levezetett gondolatmenetek ugyanakkor olyan hibás következtetések levonásához vezethetnek, amelyek akár csak létükkel is a bűnüldözési és a nemzetbiztonsági érdek sérelmét okozhatják.

Az emberek alapvető jogai és az alkotmányos értékek védelme ugyanakkor sok esetben nem biztosítható másképpen, mint mások jogainak korlátozásával. Erre példa az elzárás alkalmazása közveszélyt jelentő személlyel szemben, akinek a személyes szabadsághoz fűződő jogát a társadalom egyes tagjainak biztonságához fűződő jogának érvényesítése érdekében korlátozzák. Az állampolgárok alapvető jogaik gyakorlásában való korlátozása azonban – demokratikus keretek között – kizárólag akkor megengedett, ha erre valamely más alapvető jog vagy alkotmányos érték védelme érdekében kerül sor, és az is csak a szigorúan meghatározott törvényi keretek között, alkotmányjogi garanciákkal és az alapjogi alapelvek tiszteletben tartásával.

Ezekkel együtt természetes követelmény lehetne az állampolgárok részéről, hogy tudomásuk legyen arról, hogy velük szemben milyen jogkorlátozást alkalmaz az állam, és így a fegyveregyenlőség elve alapján védekezhessenek. Azokban az esetekben azonban, amikor ennek az ismeretnek a léte veszélyeztetné az eljárás eredményességét, mindenképpen szükséges egyes intézkedéseket „titkosan” bevezetni. Ez nem jelentheti azonban az állampolgárok minden jogának korlátozását, csupán olyan arányos eljárást, amely más, kiemelt közérdeket vagy alapvető jogot hivatott védelmezni.

Az állampolgárokkal szemben tudtuk nélkül bevezethető intézkedések szabályozása rendkívül sokrétű, és jogilag, valamint tudományosan többféleképpen felosztható. A jelenleg hatályos magyar jogi szabályozás alapján a leplezett eszközök alkalmazása – korábban titkos adatszerzés – bűnüldözési és bűnfelderítési érdekből folytatható, a titkos információgyűjtés szintén, viszont ebben az esetben megjelenik a nemzetbiztonsági érdek érvényesítésének lehetősége is. A kettő fogalom korábbi elhatárolása abban jelent meg, hogy titkos adatszerzés alatt a nyomozó hatóság által elrendelt nyomozás megkezdése után nyomozó hatóság által alkalmazott módszereket, míg titkos információgyűjtés alatt – függetlenül attól, hogy azt nyomozó hatóság hajtja-e végre – a nyomozás elrendelése előtt alkalmazott módszereket értettük. A jelenlegi elhatárolás azonban a 2018. július 1-jével hatályba lépett, a büntetőeljárásról szóló új törvénnyel megváltozott, hiszen a jogszabály a leplezett eszközök alkalmazása tekintetében – a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendőrség terrorizmust elhárító szerve kivételével – hatálya alá vonja a titkos felderítésre jogosított szerveket.²

Mindezek figyelembevételével a tanulmány célja annak vizsgálata, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok által alkalmazott egyes titkos információgyűjtési eszközök és módszerek tekintetében milyen mértékű jogkorlátozás várható és azok, arányossági tényezőjüket tekintve, hogyan viszonyulnak egymáshoz. A kettő részből álló cikksorozat első részében a szerző bemutatja az állam értékeit és alapvető érdekeit, továbbá az alapvető (emberi) jogokat és azok korlátozásának lehetőségeit, míg a második részben ezeknek a titkos információgyűjtés során történő nemzetbiztonsági célú korlátozását vizsgálja meg.

2. Az érték és az alapvető érdekek

Hetesy Zsolt doktori értekezésében így fogalmaz: „A titkos felderítéssel együtt járó jogkorlátozás ezért csak akkor elfogadott, amennyiben az más alkotmányos alapjogok védelme érdekében elengedhetetlenül szükséges. Az egyensúly biztosítása érdekében az államnak egyértelműen meg kell határoznia, hogy az ország függetlenségének, alkotmányos rendjének, vagy éppen a közbiztonság védelme és a bűnüldözési érdekek érvényesítése érdekében a titkos felderítéssel mely szervezetek, milyen eszközökkel és milyen garanciák mellett korlátozhatják az alapjogokat. Mivel a titkos felderítés – definíció szerint – nem ismert az érintettek előtt, így a jogkorlátozás során aszimmetrikus, egyensúly nélküli »viszony« jön létre. Az egyén csak korlátozott módon képes érdekeinek érvényesítésére, így a jogvédelmet és a megfelelő egyensúlyt közvetetten, más, az állam által beépített hatékony garanciákkal, megfelelő kontrollmechanizmusok kiépítésével kell biztosítani.”³

² 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 214. § (3) bek.

³ Hetesy Zsolt: *A titkos felderítés*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, 2011. 5–6.

Az idézett gondolat kapcsán hivatkozott alaptörvényi bekezdés⁴ felhatalmazó részének második felével szükséges külön is foglalkozni, ugyanis e bekezdés alapján alapvető jog valamely alkotmányos érték védelme érdekében is korlátozható.⁵

Az alkotmányos és az abból eredeztethető nemzeti értékek és érdekek a nemzetbiztonsági szférát érintő összes jogszabályban megtalálhatók, amelyek taxatív felsorolása éppen a sokrétű előfordulásuk miatt ütközik nehézségekbe. Általánosságban kijelenthető, hogy ezen értékek a nemzeti önazonosság megtestesítői, másképpen mondva a válasz arra a kérdésre, hogy kik is vagyunk mi a világban, mi különböztet meg minket a többi nemzettől, vagy éppen miben hasonlítunk hozzájuk. Egyúttal azonban az értékek a nemzetbiztonsági tevékenység végső céljai is, abban az értelemben, hogy az értékek a védendő, érvényesítendő objektumok. Összességében tehát a nemzetbiztonsági tevékenység azon kérdésére, hogy *mi a végcél?* – vagy ha úgy tetszik *mi a tevékenység tárgya?* – a válasz röviden az alkotmányos vagy nemzeti érték. Ha pedig már meghatároztuk, hogy mi az a cél, amit végső soron el kell érni, tehát mely alkotmányos vagy nemzeti értékek megőrzése, akkor azt is meg kell határozni, hogy *ezt hogyan fogja tudni elérni*. Erre a kérdésre nyújtanak választ az érdekek, amelyek általában jogszabályban pontosan körülhatárolt fogalmakként tartalommal megtöltve adnak választ a nemzetbiztonsági tevékenységet végző szervezet *hogyan érzük ezt el?* kérdésére.

Az érték és az abból fakadó érdekek vizsgálata alapvető annak tisztázása érdekében, hogy megállapíthassuk, hogy ezek megőrzése javára az állam milyen mértékben hajlandó beavatkozni az állampolgárok magánszférájába, mennyire kész a jogok korlátozására, és ezekhez milyen eszközök alkalmazására ad felhatalmazást a nemzetbiztonsága érdekében tevékenykedő szervezetek részére. Kiindulópontnak ehelyütt a különböző tudományterületek által már megalkotott fogalmakat tekintem – amelyek ezáltal kortalannak és megfelelően tudományosnak tekinthetők.

2.1. Az érték

Az érték a Tudományos és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára szerint „valaminek az a tulajdonsága, amely a társadalom és az egyén számára való fontosságot fejezi ki”.⁶ Az Alaptörvény a Nemzeti Hitvallásban a magyar és nemzetiségi kultúrát, valamint nyelvet, a Kárpát-medence természeti és ember alkotta erőforrásait, továbbá a családot, a nemzetet, a hűséget, a hitet és a szeretetet egyértelműen a magyar nemzet értékeiként határozza meg. Ezekon felül a Hungarikum törvény⁷ 1. §

⁴ Alaptörvény I. cikk (3) Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.

⁵ E cikkben a hivatkozott rész egyéb hatásait nem tárgyaljuk.

⁶ www.mesozotar.hu/keres-ertek (A letöltés dátuma: 2020. 10. 03.)

⁷ 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról.

(1) bekezdés i) pontjában taxatívén fel is sorolja nemzeti értékeinket.⁸ Vizsgálódásunk szempontjából mind az Alaptörvényben, mind az abból eredeztethető jogszabályokban megjelenő értékek alkotmányos értékeknek tekinthetők, és mint ilyenek az Alaptörvény alapján olyan védelemben részesülnek, amely akár az alapvető jogok korlátozásával is kikényszeríthető.⁹

Az értékek legfőbb belső tulajdonsága és nemzetkovácsoló szerepe abban rejlik, hogy az adott ország lakossága kötődik hozzá, hosszú távon maradandó és csak az egész társadalmat befolyásoló, külső vagy belső változás esetén módosul.

Ilyen tekintetben az értékek a nemzetet lényegében meghatározó alapvető keretrendszer alkotnak. Ezen értékek számbavételével egyértelműen megkülönböztethetővé válik egyik nemzet a másiktól. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a titkos felderítés szabályozására nem kimondottan az értékekből kiindulva került sor, éppen annak alapvető jogokat érintő széles körű korlátozó hatása miatt. Annak a szabályozásnak az alkotmányellenessége ugyanis, amely a titkos felderítés magánszemélyek vonatkozásában történő alkalmazásához szükséges felhatalmazást ahhoz kötné, hogy az egyes személyek vagy akár más államok polgárai milyen értékeket vallanak magukénak, könnyen belátható.

A megoldás jogtechnikai kérdés ugyan, de némi magyarázatra szorul. A jogkorlátozások bevezetésének szabályai jelenleg szigorúbb feltételekhez kötöttek a magyar állampolgárok tekintetében, mint a külföldiekkel szemben,¹⁰ amely természetes gyakorlat a világ megannyi országában. Az értékek tekintetében pedig kijelenthető, hogy amennyiben egy magánszemély magyar állampolgársággal rendelkezik, lényegében nyilatkozatot tesz amellett, hogy a törvényekben is körülírt értékeket sajátjának vallja.

Itt jegyzem meg azt a nemzetbiztonsági ellenőrzéssel kapcsolatos kivételt, hogy az 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról (Nbtv.) vonatkozó része¹¹ egyértelműen meghatározza azon személyek körét, akik bár jogosultak minősített iratokba betekinteni, de nem kell nemzetbiztonsági ellenőrzésüket elrendelni, mivel tisztségüknél fogva mentesülnek ez alól. E személyek olyan, a demokratikus jogrendszer garanciái által közvetve megválasztott egyének, akik hivataluknál fogva képviselik a nemzeti értékeket.

⁸ „A magyarság és a magyarországi államalkotó nemzetiségek tevékenységéhez, termelési kultúrájához, tudásához, hagyományaihoz, a magyar tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték vagy termék, illetve a tájhoz és élővilághoz kapcsolódó materiális vagy immateriális javakat magába foglaló tájérték, amely tanúskodik egy emberi közösség és az adott terület történelmi kapcsolatáról.” 2012. évi XXX. tv. 1. § (1) bek. i) pont.

⁹ Alaptörvény I. cikk (3) bek.

¹⁰ Már csak azért is, mert vannak olyan alapvető jogok, amelyeket az Alaptörvény kizárólag a magyar állampolgárok számára ismer el, így tehát több joguk szélesebb körű, ebből következően pedig egy esetleges jogkorlátozás esetén több oldalról szükséges alátámasztani annak törvényességét.

¹¹ Nbtv. 70. § (4) a)–j) pont.

2.2. Az érdekek

Az érdek minden nemzet és egyén jogos igénye az értékek fennmaradása iránt. Egyúttal önazonosságunkat, mint láttuk, az érték határozza meg, amely elérésének útja az érdekek meghatározása és következetes érvényesítése. Az érdekek állomásai ennek az útnak, ha úgy tetszik, egy-egy emeletei egy olyan háznak, amelynek alapját a létérdek – amely a túlélés feltételeit magában foglaló igény – és tetejét az egyszerű érdek – az adott helyzetet előnyösen érintő elvárás – alkotja. Mielőtt azonban a Magyarországon honos megközelítést konkrét kategóriákra osztanánk, tisztáznunk kell a nemzeti érdek meghatározását.

A nemzeti érdek „a nemzet fennmaradása, megszilárdulása, tovább fejlődése szempontjából alapvető jelentőségű feltételrendszer. Az állami szuverenitás létének döntően meghatározó összetevője.”¹² Az érdekek az értékeknél könnyebben és gyorsabban módosulnak külső környezeti hatás és belső társadalmi változás következményeképpen is. Az érdekek változása minden esetben leköveti az értékek formálódását, egyúttal a külső tényezők által kiváltott érdekváltozás minden esetben az értékekhez kötöten módosul.

A biztonsággal kapcsolatos nemzeti érdeket, az államot erőszakkal fenyegető veszélyekkel és kockázatokkal összefüggésében ragadhatjuk meg. A Dr. Resperger István¹³ által feldolgozott, amerikai kutatók¹⁴ révén meghatározott érdekfogalmat a lehetséges kockázatok mentén az alábbiak szerint differenciálhatjuk:

„Létérdek (sorsdöntő nemzeti érdek): a nemzet megmaradáshoz, megszilárdulásához, fellendüléséhez fűződő olyan elengedhetetlen, a fennmaradást biztosító társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti lét szempontjából döntő jelentőségű. Ezért érvényesítése és oltalmazása a nemzet részéről akár szélsőséges kockázatvállalással és a nemzeti erőforrások maximális és célorientált összpontosításával járhat együtt, ami adott esetben a totális fegyveres konfrontáció felvállalásában nyilvánul meg.”¹⁵

Ilyen formán a létérdekek körébe tartozik Magyarország függetlenségének megőrzése és a törvényes rendjének fenntartása, hiszen ezek nélkül maguknak a nemzeti értékeknek a léte kerülne veszélybe. A létérdek egyszerűen feldolgozható, hiszen az alapvető jogok jelentős részének teljes korlátozását vetíti előre. Ugyanakkor éppen ez a látszólagos egyszerűség az, amely megbonyolítja¹⁶ az elemzést.

„Különösen fontos érdek (alapvető nemzeti érdek): olyan életbevágó, a nemzeti létet meghatározó társadalmi szükségletek összessége, amelynek érvényesítése és oltalmazása érdekében a nemzet nagy kockázatot vállal, de ennek mértéke a nemzeti lét szintje alatt marad.”¹⁷

¹² Resperger István: A „DIADAL” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál. *Hadtudományi Szemle*, 5. (2012), 1–2. 141–165.

¹³ Uo.

¹⁴ W. O. Staudenmaier: Hadászati koncepciók. In Kovács Jenő: *Állami szuverenitás, nemzeti érdek, hadászat*. 36–50. oldal alapján.

¹⁵ Resperger (2012) i. m.

¹⁶ Főként amiatt, hogy léteznek korlátozhatatlan alapvető jogok.

¹⁷ Resperger (2012) i. m.

Az érdekek e csoportjába Magyarország területi épsége sorolható, amelynek védelme érdekében az állam – ugyan feltehetően csak ideiglenesen – nem hajlandó akkora kockázatot vállalni, mint az előzőekben ismertetett függetlenség tekintetében.

A különösen fontos érdekek tekintetében elmondható, hogy az állam az alapvető jogok jelentős részét ez esetben nagymértékben hajlandó korlátozni.

„Jelentős érdek (fontos nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amelynek érvényesítésére és oltalmazására a nemzet nagyobb erőfeszítéseket tesz, de jelentősebb kockázatokat nem vállal fel (pl. az ország légtérének, területének időleges átengedése idegen fegyveres erők átvonulása céljából).”¹⁸

A jelentős érdekek körében felmerülő jogkorlátozások általában abba a csoportba esnek, amelyben az állampolgárok már fel sem kapják a fejüket arra, hogy mely jogukat korlátozták, mivel azok nem érintik mindennapi életüket. A fenti példa esetén sem hallottunk olyanról, hogy bárki tüntetést szervezne azért, mert időlegesen esetleg korlátoznak szabad mozgáshoz való jogát addig, ameddig egy idegen fegyveres erő menetoszlopban áthalad egy kereszteződésen. Bárkit dühíthet egy ilyen esemény – főként azt, aki siet – azonban nem is gondolunk bele, hogy valójában korlátozták jogainkat. Itt tartom ugyanakkor fontosnak megjegyezni, hogy egyúttal azt sem mondhatjuk, hogy az állampolgárok Magyarország „jelentős érdekét” tartanak szem előtt, és ezért ne tüntetnének. Ez a fenti példa jól mutatja, hogy az érdekek e köre és a vele járó jogkorlátozások már beleivódtak társadalmunkba.

„Érdek (egyszerű nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti jólét emelésének irányába mutat, a hangsúly az érvényesítésre helyeződik, oltalmazása általában preventív, és a fegyveres erők alkalmazása nélkül, közvetett módon történik (pl. anyagi, technikai, pénzügyi, oktatási és segélynyújtás).”¹⁹

Annak ellenére, hogy az érdekek védelme a fegyveres erők alkalmazása nélkül történik, a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszerébe szempontjából mégiscsak egy jelentős feladatról beszélünk. Az érdekek tekintetében a saját állampolgárok jogait érintő korlátozás hajlandósága ugyan alacsony szintű, azonban ez nem mondható el a külföldi állampolgárokkal és államokkal szemben alkalmazott intézkedésekről. Kimondva-kimondatlanul az érdekek védelmében bármely állam kész a külföldiek alapvető jogainak jelentős mértékű korlátozására is.

A nemzetbiztonsági érdek meghatározása tekintetében egyszerű a kiindulópont megválasztása, mivel az Nbtv. értelmező rendelkezése pontos eligazítást nyújt, amikor konkrétan megfogalmazza azt.²⁰

¹⁸ Resperger (2012) i. m.

¹⁹ Resperger (2012) i. m.

²⁰ Nbtv. 74. § „a) nemzetbiztonsági érdek: Magyarország függetlenségének biztosítása és törvényes rendjének védelme, ennek keretén belül

aa) az ország függetlensége és területi épsége elleni támadó szándékú törekvések felderítése,

ab) az ország politikai, gazdasági, honvédelmi érdekeit sértő vagy veszélyeztető leplezett törekvések felfedése és elhárítása,

ac) a kormányzati döntésekhez szükséges, külföldre vonatkozó, illetve külföldi eredetű információk megszerzése,

ad) az ország az alapvető emberi jogok gyakorlását biztosító törvényes rendjének, a többpárti rendszeren alapuló képviselői demokráciának és a törvényes intézmények működésének jogellenes eszközökkel történő megváltoztatására vagy megzavarására irányuló leplezett törekvések felderítése és elhárítása, valamint

ae) a terrorcselekmények, az illegális fegyver- és kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák illegális forgalmának felderítése és megakadályozása.”

3. Az alapvető jogok

Az érdekek szemszögéből kiinduló értelmezés helyett a fogalmi meghatározások terén az alapvető jogok tekintetében célszerű kiindulópontokként szolgálnak az emberi jogok. Ezek alatt értjük az emberi minőséghez kötött, jogi elismeréstől függetlenül létező jogokat. Más szavakkal azok a jogok és szabadságok tartoznak ide, amelyek minden embert születésüktől fogva egyenlően megilletnek. E jogokat az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény²¹ és az ahhoz tartozó tizenöt kiegészítő jegyzőkönyv tartalmazza.

Az Egyezmény az Európa Tanács egyik legfontosabb eredménye, amelyet 1950. november 4-én, Rómában fogadtak el, és azóta a jogfejlődés és a meghatározó nemzetközi politikai változások eredményeképpen többször módosítottak. Magyarország az Európa Tanácshoz való csatlakozását követően fogadta el az Egyezményt és annak addig készült kiegészítéseit,²² majd – a tizedik és tizenkettedik kivételével – elkészülésüket követően törvénybe foglalta a további kiegészítő jegyzőkönyveket.²³ Az emberi jogok kategóriája szűkebb, mint az embereket összességében megillető jogosultságok összessége. Az emberi jogok funkciója továbbá, hogy védelmet nyújtson az egyént érintő beavatkozásokkal szemben. Mint ilyen, az emberi jog tehát negatív jellegű, a beavatkozástól mentes lét lehetőségét biztosítja. A teljesség igénye nélkül az emberi jogok közé soroljuk az élethez, a szabadsághoz, a biztonsághoz vagy a jogalanyisághoz való jogot. Ugyanakkor az emberi jogok tartalmi oldalról tilalmakban is megnyilvánulhatnak, mint a szolgaság-rabszolgaság vagy a kínzás tilalma.

Az emberi jogok jogi kifejeződése az alapvető jogok,²⁴ amelyek az embert emberi mivoltánál, a polgárt a politikai közösség tagjaként megillető jogosultságok összességéként definiálják, és alkotmánybeli elismertségüknél fogva az adott ország jogrendszerének részei, ennél fogva pedig jogi úton kikényszeríthetők.

Mint jogosultságokból, az alapvető jogokból kötelezettség származik, amely az állam részéről egyrészt az állampolgárok jogainak tiszteletben tartását, másrészt védelmét is jelenti. Fontos tisztázandó kérdés, hogy az alapvető jogokat az állam nem megteremti, hanem „csak” elismeri²⁵ és biztosításukat feltételhez nem kötheti.

Az alapvető jogok funkciója az egyének és közösségek szabadságának védelme akár a közhatalommal szemben. Az alapvető jogok meghatározzák az állampolgárok jogi helyzetét, ezáltal kijelölik az őket érintő korlátozások határait is a közhatalom

²¹ Az Egyezmény az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlése által 1948. december 10-én meghirdetett Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában lefektetett jogok általános és hatékony elismerését és megtartásának biztosítását célozza. Tekintettel arra, hogy az Egyezmény vált a magyar jogrendszer részévé, és így Magyarország Alaptörvénye is ezen alapszik, a továbbiakban az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának tárgyalásától eltekintek.

²² 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.

²³ Kilencedik kiegészítő jegyzőkönyv: 1994. évi LXXXVI. törvény, tizenegyedik kiegészítő jegyzőkönyv: 1998. évi XLII. törvény, tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv: 2004. évi III. törvény, tizennegyedik kiegészítő jegyzőkönyv: 2005. évi CXXIV. törvény, tizenötödik kiegészítő jegyzőkönyv: 2015. évi CLVII. törvény.

²⁴ Több szakirodalomban alapjogokként szerepelnek; a szerző a hatályos magyar jogrendszernek megfelelően (többek között az Alaptörvényben és az Nbtv.-ben) az alapvető jogok kifejezést használja.

²⁵ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) I. cikk (2) bek. „Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait.”

részéről az általános érvényű és az egyedi intézkedések vonatkozásában is. Az alapvető jogok tehát az egyén jogai az állammal szemben, amelyek így az államot kötelezik, az egyént jogosítják, ebből kifolyólag megkövetelhetők és végső soron bírói úton érvényesíthetők. Az emberi és alapvető jogok generálisan az ország területén tartózkodó valamennyi személyt megilletik, így elválasztandók az állampolgári jogoktól, amelyekhez az adott ország állampolgársága szükséges.

Az alapvető jogok tekintetében fontos kiemelni, hogy amennyiben azok nem kizárólagos emberi mivolthoz kötöttek, akkor azok a jogi személyeket is megilletik.²⁶ Ilyen alapvető jog többek között a törvény előtti egyenlőség elve.

Mivel minden egyén meghatározott társadalmi közösségben, állami keretek között él, ezért nagy általánosságban kimondhatjuk, hogy az emberek nem lehetnek jogosultak jogaik és szabadságaik parttalan, korlátlan gyakorlására. Az alapvető jogoknak – természetükből adódóan – terjedelmüket illetően korlátozottnak kell lenniük, vagyis – kevés kivételtől eltekintve – nem korlátlan és nem korlátozhatatlan jogokat jelentenek.

3.1. Az alapvető jogok felosztása

Az alapvető jogokat és azoknak a hatályos jogrendekben történő korlátozhatóságukat tekintve a jogok korlátozásának lehetősége és feltételei alapján az alábbi kategóriákat állíthatjuk fel:

- Korlátozhatatlan, más néven abszolút jogok és abszolút tilalmak,
- Különleges jogrend idején, meghatározott időre korlátozható jogok,
- Törvény által, szabályozott feltételek mellett korlátozható jogok.

A hatályos magyar jogszabályrendszer, ahogyan egyébként a nemzetközi jog sem nevezi meg konkrétan a fenti kategóriákat, és sorolja fel az azokba tartozó jogokat. A fentiek jelentősége inkább a tudományos munkákban és ezáltal az alkotmánybírói gyakorlatban érhető tetten. A tanulmány témájának további vizsgálati irányai meghatározásának érdekében az alábbiakban a fenti kategóriákat fejtem ki részletesebben.

3.1.1. Abszolút jogok és abszolút tilalmak

Az abszolút jogok csoportjába olyan alapvető jogok és tilalmak tartoznak, amelyek érvényesülését minden államnak korlátlanul biztosítania kell – tehát jogszabályi szinten és a gyakorlatban is. E jogokkal és tilalmakkal nem állítható szembe sem más alapvető jog, sem bármilyen érték vagy érdek, amelyre hivatkozva korlátozhatók lennének.

A legfontosabb abszolút jog az *emberi méltóság*, amelynek korlátozhatatlansága nem vitatható. A halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló 23/1990. (X. 31.)

²⁶ Alaptörvény I. cikk (4) bek.: „A törvény alapján létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, valamint őket is terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak.”

AB határozat²⁷ alapján az *élethez és az emberi méltósághoz* való jog minden más megelőző legnagyobb érték, amely oszthatatlan, így bármilyen korlátozása lényeges tartalmának korlátozásához is vezet, amely Alkotmány- és Alaptörvény-ellenes, továbbá megállapítja, hogy minden más alapvető jog forrása és feltétele is. Érdekes történelmi tény ugyanakkor, hogy bár az emberi méltóságból eredeztethető többek között az *élethez való jog* és a *kínzás tilalma*, ezek ugyanakkor nem szerepeltek az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény 1950. november 4-én elfogadott első változatában.

3.1.2. Különleges jogrendben korlátozható jogok

Az alapjogi dokumentumok egy része rendelkezik arról is, mely jogok esetében van lehetőség arra, hogy az állam rendkívüli helyzetére (háborús veszély, belső fegyveres konfliktus, elemi csapás stb.) tekintettel azokat felfüggeszse (időlegesen elvonja), vagy azok a „normális” mértéken túl is korlátozhatók legyenek. Így van ez Alaptörvényünk esetében is, hiszen annak 54. cikke részletes felhatalmazást és szabályozást nyújt a magyar jogrendszerben „Különleges jogrend”-ként használt időszakok vonatkozásában az alapvető jogok korlátozása tekintetében.

Az Alaptörvény hivatkozott cikke alapján különleges jogrendben az alapvető jogok gyakorlása felfüggeszthető, vagy az I. cikk (3) bekezdés szerinti mértéken túl – tehát az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásán túl is – korlátozható. E generális szabály alól ugyanezen cikk alapján kivételt jelentenek az alábbi jogok és tilalmak:

- az élethez és az emberi méltósághoz való jog (beleértve a magzati életet is);
- a kínzás, az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés, a szolgaság és az emberkereskedelem tilalma;
- az önkéntes hozzájárulás nélküli orvosi vagy tudományos kísérlet tilalma;
- az emberi fajnemesítést célzó gyakorlat, az emberi test és testrészek hasznoszerzési célú felhasználása, valamint az emberi egyedmásolás tilalma;
- az ártatlanság védelme a bíróság jogerős határozatáig;
- a büntetőeljárás során a védelem joga és a védő által kifejtett vélemény miatti felelősségre vonás tilalma;
- senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más állam joga szerint nem volt bűncselekmény (ez azonban nem zárja ki valamely személy büntetőeljárás alá vonását és elítélését olyan cselekményért, amely elkövetése idején a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai szerint bűncselekmény volt);

²⁷ Bár az Alaptörvény hatálybalépésével az alkotmánybírói határozatok hatályukat veszítették – ld. Alaptörvény Záró és vegyes rendelkezések 5. pont –, ez azonban nem érintette azok kifejtett joghatásait, így az azokban megfogalmazott alapjogi követelményeket sem.

- a jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

Az előzőkön túl az Alaptörvény alkalmazása nem függeszthető fel, és az Alkotmánybíróság működése nem korlátozható.²⁸ Az Alaptörvény – összhangban a már korábbiakban megállapítottakkal – sarkalatos törvényben rendeli szabályozni az alapvető jogok korlátozását különleges jogrendi időszakban. A jogalkotási folyamatban e felhatalmazás alapján megalkották a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvényt (Hvt.). Terjedelmi korlátok miatt a különböző különleges jogrendi időszakokban²⁹ differenciáltan bevezethető intézkedések bemutatásától eltekintek.

A különleges jogrendben bevezethető intézkedések alapvető jogokat korlátozó rendelkezései a Hvt. 65–79. § alapján az alábbiak szerint foglalhatók össze:³⁰

- A honvédelmi igazgatás körében alkalmazható rendkívüli intézkedések³¹
 - a hadkötelezettség ideje meghosszabbodik;
 - a szolgálati viszonyra vonatkozó szabályok a nemzeti érdekre tekintettel változhatnak (pl. szünetel a hivatásos szolgálati viszony megszüntetése).
- A közigazgatásra, közrendre és közbiztonságra vonatkozó rendkívüli intézkedések³²
 - a honvédelmi szabálysértések miatt rendeletben elzárás büntetés is megállapítható. Rendeletben más szabálysértési jogszabályok is módosíthatók;
 - elrendelhető a sajtó részére, hogy kizárólag a hivatalos tájékoztatásokat használhatja fel tudósításaihoz, továbbá a közzétételt előzetes engedélyhez köthető;
 - elrendelhető a rádió, televízió és egyéb tömegkommunikációs intézmény helyiségeinek, stúdióinak, műsorszóró adóinak, berendezéseinek és létesítményeinek igénybevétele, használatra való átengedése vagy ezek használatának mellőzése;
 - elrendelhető a postai, az elektronikus hírközlési szolgáltatások szüneteltetése, korlátozása és ellenőrzése, továbbá a távközlési és informatikai hálózatok és berendezések igénybevétele, az elektronikus hírközlő berendezés használatra való átengedése, illetve használatának mellőzése;
 - elrendelhető a tömegközlekedési és teherszállító kapacitások elvonása, lekötése, mozgásának korlátozása (kivéve egyes esetekben a légi közlekedés tekintetében);

²⁸ Alaptörvény 54. cikk (2) bek.

²⁹ Rendkívüli állapot, szükségállapot, megelőző védelmi helyzet, terrorveszélyhelyzet, váratlan támadás, veszélyhelyzet.

³⁰ Megjegyzem, hogy a Hvt. 79. § alapján megelőző védelmi helyzetben az alább felsorolt intézkedéseknél és rendszabályoknál szigorúbbak is bevezethetők.

³¹ Hvt. 65. §.

³² Hvt. 66–73. §.

- korlátozható a magyar állampolgárok külföldre utazása, a külföldi állampolgárok beutazása, a külföldi személyekkel való kapcsolattartás;
- elrendelhető a nem magyar állampolgárok jelentkezési kötelezettsége, továbbá mozgásuk korlátozása;
- elrendelhető a lakosság kitelepítése, kötelező tartózkodási helyük kijelölése;
- korlátozható a nyilvános helyeken történő tartózkodás;
- korlátozhatók a nyilvános rendezvények és gyűlések;
- elrendelhető a polgári célú lőszer beszolgáltatása;
- meghatározhatók a lakosság magatartására vonatkozó szabályok;
- szabályozható a diplomáciai mentességekkel és kiváltságokkal kapcsolatos nemzetközi szerződések egyes rendelkezéseinek alkalmazása során vagy viszonyosság alapján követendő eljárás.
- Az igazságszolgáltatásra vonatkozó rendkívüli intézkedések³³
 - Az Alaptörvény 54. cikke alapján az igazságszolgáltatással kapcsolatos alapvető jogok többnyire nem korlátozhatók. Mivel azonban a kisebb súlyú, továbbá a másik peres fél hadkötelezettsége miatti távolmaradása esetén felfüggeszthetők az „ésszerű határidőn belül történő ügyintézés”³⁴ sérülhet, amely a tekintetben különösen igaz, hogy nem lehet előre látni az adott különleges jogrendi időszak végét. Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy a Hvt. e szakaszában meghatározott rögtönbíráskodás esetében sem sérülhet a részrehajlás nélküli ügyintézés, a védelemhez való jog és egyéb az Alaptörvényben meghatározott alapvető jog.
- A gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettségre vonatkozó rendkívüli intézkedések³⁵
 - elrendelhető a deviza, a valuta és a nemesfémek vételre való felajánlása;
 - korlátozható az ország szempontjából fontos termékek és javak kereskedelme;
 - a takaré- és nyeresébetétek, valamint az értékpapírok kifizetése felfüggeszthető;
 - elrendelhető bármely alkalmas műszaki gép igénybevétele;
 - honvédelmi érdekből elrendelhető az üzemi szolgáltatások teljesítése, ingó dolgok használatra történő átengedése.

Látható tehát, hogy az Alaptörvényi felhatalmazás alapján megalkotott, különleges jogrendi időszakra vonatkozó, az alapvető jogok korlátozását tartalmazó Hvt. az állam különböző szektorait vette alapul azok csoportosításához. A Hvt. vonatkozó részei alapján – az Alaptörvény által nem tiltott korlátozásokon túl – az alapvető jogok többsége korlátozható, ha azt – az adott különleges jogrend elrendelésének jogalapja alapján – alkotmányos érték védelme vagy más alapvető jog érvényesítése (többségében a biztonságos élethez való jog), valamint valamely *létező* – amelynek különleges jogrendi időszakban a legegységesebb kifejeződése lehet például a honvédelmi érdek – megköveteli.

³³ Hvt. 75. §.

³⁴ Alaptörvény XXIV. cikk (1) bek.

³⁵ Hvt. 76–78. §.

3.1.3. Korlátozható jogok

A nem abszolút jogoknak minősülő alapvető jogok elméletben és gyakorlatban is összeütközésbe kerülhetnek egymással. Amikor ez megtörténik elsődlegesen a jogalkalmazónak, majd a megfelelő közjogi eljárások lefolytatásával a törvényhozónak döntést kell hoznia, hogy melyik jogot részesíti előnyben, vagy melyik jogot korlátozza. Emiatt is különösen fontos, hogy a jogalkotói és jogalkalmazói gyakorlat, ezeken felül pedig a jogszabályok és az alkotmánybírói gyakorlat pontosan körülhatárolják az alapvető jogok korlátozásának feltételrendszerét.

3.1.4. Az alapvető jogok korlátozása

Az alapvető jogok korlátozásának alapja összességében úgy foglalható össze, hogy amennyiben azok összeütközésbe kerülnek egymással, illetve valamely alkotmányos értékkel akkor az állam kötelessége azt feloldani. Ez az esetek döntő többségében azt jelenti, hogy az összeütközésbe került jogok közül az állam valamelyiket korlátozza. Általános érvényű alapvető jogkorlátozási klauzula az Alaptörvény korábban már idézett I. cikk (3) bekezdése, amely alapján törvény állapítja meg az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat, így a korlátozásukat is. Az Alaptörvény a korlátozással kapcsolatban itt nevesíti a *szükségesség* és az *arányosság* követelményét is és azt, hogy az alapvető jog lényeges tartalmát ilyen esetben is tiszteletben kell tartani. E korlátozás során nyilvánvaló előnyt élveznek az *abszolút jogok* és az *abszolút tilalmak* által védett jogok a többivel szemben. A *különleges jogrendben korlátozható jogok* – mivel ezek csak bizonyos körülmények fennállása esetén sérülhetnek – szintén előnyt élveznek a *korlátozható jogokkal* szemben. A kategóriákon belüli erőssorrend felállítása azonban nehézségekbe ütközik, hiszen minden eset más és más.

Itt jegyzem meg, hogy az Alaptörvény különös korlátokat is megállapít, például „[t]ulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben meghatározott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet”.³⁶ A tulajdonhoz való jog számos más alapvető jogtól eltérően nem egy eleve adott természetes állapot, hanem meghatározott társadalmi közegben, az állam jogi szabályozásának keretei között, annak előfeltételével létezik. A tulajdon így társadalmi felelősséggel jár, elvonásának szabályai pedig – törvényben szabályozott módon, nevezetesen különleges jogrendben, valamint a közösség jelentős érdekének érvényesítése esetén – szigorú feltételekhez kötöttek.

Az alapvető jogok korlátozásának határa tehát azok lényeges tartalmának tiszteletben tartása, amely az alkotmánybírói gyakorlat alapján – összhangban a nemzetközi jog gyakorlatával – akkor sérül, ha a korlátozás nem állja ki az Alkotmánybírói jogvédelmi tesztjét. Ez azért szükségszerű, mert minden eset más és más, nem állítható fel olyan általános érvényű mérce, amely alapján a teszt nélkül megállapítható lenne az alapvető jog jogtalan korlátozása.

³⁶ Alaptörvény XIII. cikk (2) bek.

Az alapjogvédelmi teszt folyamata:

- Formai vizsgálat: annak megállapítása, hogy a korlátozás, összhangban az Alaptörvénnyel, törvényi szinten történt-e.³⁷
- Tartalmi vizsgálat: az alapjogvédelmi teszt lefolytatása.
 - Legitim cél megléte:³⁸ a korlátozás másik alapvető jog érvényesülése vagy alkotmányos érték védelme érdekében történik-e.
 - Alkalmasság:³⁹ az alapvető jog korlátozása a legitim cél elérésére alkalmas-e.
 - Szükségesség:⁴⁰ a legitim cél kizárólag az alapvető jog korlátozásával elérhető.
 - Arányosság:⁴¹ a legitim cél fontossága arányban áll-e a cél elérése érdekében alkalmazott alapvető jog korlátozásával, továbbá annak érdekében a legenyhébb alkalmas eszközt alkalmazzák-e.

4. Összegzés

Az emberi jogok jogi kifejeződésai az alapvető jogok, amelyek az embert emberi mivoltánál, a polgárt a politikai közösség tagjaként megillető jogosultságok összességéként definiálják és alkotmánybeli elismertségüknel fogva az adott ország jogrendszerének részei, ennél fogva pedig jogi úton kikényszeríthetők.

Az alapvető jogok korlátozása más alapvető jog vagy alkotmányos érték védelmének biztosítása céljából lehetséges, mindemellett azonban mindenkor meg kell felelni a nemzetközi jog általános szabályai által elismert alapjogvédelmi tesztnek is.

Az alapvető jogok felosztása korlátozhatóságuk lehetősége szerint célszerű, mivel vizsgálódásunk nézőpontja is ilyen irányú. Ezek alapján léteznek korlátozhatatlan, különleges jogrend idején korlátozható és törvény által, szabályozott feltételek mellett korlátozható alapvető jogok. Ez utóbbi különös esete a nemzetbiztonsági érdekek mentén folytatott titkos információgyűjtés során bevezetett intézkedések eredményeképpen keletkező jogkorlátozás, amely szükségszerű következménye az alapvető jogok biztonságát garantálni próbáló állami védekező mechanizmusnak. A cikksorozat következő részében a szerző e védekező mechanizmust tárgyalja.

Felhasznált irodalom

Hetesy Zsolt: *A titkos felderítés*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, 2011.
Resperger István: A „DIADAL” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál. *Hadtudományi Szemle*, 5. (2012), 1–2. 141–165.
Staudenmaier, W. O.: Hadászati koncepciók. In Kovács Jenő (szerk.): *Állami szuverenitás, nemzeti érdek, hadászat*. Budapest, ZMKA, 1996. 36–50.

³⁷ Alaptörvény I. cikk (3) első mondata teljesül-e.

³⁸ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, első mondatrész.

³⁹ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat első mondatrész. A vizsgálat tárgya ebben az esetben a cél és az eszköz közötti logikai összefüggés vagy annak hiánya megállapítása.

⁴⁰ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, második mondatrész.

⁴¹ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, harmadik mondatrész.

Jogi források

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya
1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról
1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
1994. évi LXXXVI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményhez tartozó kilencedik kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
1998. évi XLII. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményhez tartozó tizenegyedik kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
2004. évi III. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményhez tartozó tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
2005. évi CXXIV. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményhez tartozó tizennegyedik kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről
2010. évi CXXII. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról
2011. évi CXIII. törvény a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről
2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről
2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról
2015. évi CLVII. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményhez tartozó tizenötödik kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
Egyezmény az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlése által 1948. december 10-én meghirdetett Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatáról
Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya
295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásnak részletes szabályairól
1035/2012. (II. 21.) Kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

Internetes forrás

www.meszar.hu/keres-ertek (A letöltés dátuma: 2020. 10. 03.)